

28. Марцінович, А. Щорсы – своя країна. Іаахім Літавор Храптовіч / Алесь Марцінович // Хто мы, адкуль мы... / Алесь Марцінович. – Мінск, 2007. – С. 60–79.
29. Пташицкий, С. Л. Щорсовская библиотека графа Литавора-Хрептовича. – Москва, 1899. – 31 с.
30. Голобуцький, П. В. Бібліотека Хрептовичів : люди, події, книги / П. В. Голобуцький // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2000. – Вип. 5. – С. 59–73.
31. Карев, Д. В. Последний канцлер Великого княжества Литовского : (И. Хрептович – государственный деятель и просветитель Беларуси и Литвы второй половины XVIII в.) / Д. В. Карев, Р. И. Гришко // Наш Радавод. – Кн. 5, Ч. 1. – С. 127–145.
32. Спірыдонаў, М. Апошні канцлер Вялікага Княства Літоўскага / М. Спірыдонаў // Спадчына. – 2001. – № 1–2. – С. 25–34.
33. Голобуцький, П. В. Українсько-білоруській рід Хрептовичів (Хрептовичів) в історичних подіях XV–пачатку XVIII ст. / П. В. Голобуцький // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 1998. – Вип. 4. – С. 281–291.
34. Бутэвіч, А. Храптовічы / А. Бутэвіч // Славуцья родам сваім / А. Бутэвіч. – Мінск, 2006. – С. 23–26.
35. Наваградская сцяжынкай / склад.: Т. Л. Валицкая і ін. – Навагрудак, 2006. – С. 14–17.

Карев Д. В. Хрептовіч: рід та його представники в європейському історико-культурному контексті

У статті узагальнюється досвід дослідження історії одного з найбільш відомих родів білорусько-української магнатерії ВКЛ – Хрептовичей в білоруській та українській історіографії. На основі цієї історіографічної традиції автор реконструює основні віхи формування роду в особі найбільш відомих його представників і визначає його внесок у традицію високої культури Східної Європи. Ставиться питання про необхідність монографічного дослідження даної проблеми. Автор вважає, що її дослідження перспективно здійснювати у форматі білорусько-українських проектів.

Ключові слова: українсько-білоруська магнатерія епохи ВКЛ, культура слов'янських народів Східної Європи, рукописні та книжкові зібрання, історіографія, джерела з історії шляхетсько-магнатської культури Білорусі та України.

Karev D. V. Khreptovich: genus and his representatives in the European historical and cultural context

In the article the experience of studying the history of one of the most known families of the Belarusian-Ukrainian magnaterii of the Grand Duchy of Lithuania - Khreptovich in Belarusian and Ukrainian historiography. On the basis of this historiographical tradition of the author reconstructs the major milestones of its families in the person of best known representatives and defines its contribution to the tradition of high culture in Eastern Europe. Raise the question of a monographic study of the problem. Author considers that its prospective study carried out in format of the joint Belarusian-Ukrainian projects.

Keywords: Ukrainian-Belarusian magnateriya of the Grand Duchy of Lithuania, the culture of the Slavic peoples of Eastern Europe, manuscripts and collections of books, historiography, the sources on the history of the gentry-magnate Culture of Belarus and Ukraine.

УДК 94:327 (438+430) 14/15

О. М. Звягіна

ПОЛЬСЬКО-ГАБСБУРЗЬКІ ВІДНОСИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI ст.

Метою статті є розгляд польсько-габсбурзьких відносин та їх специфіки у другій половині XV – першій половині XVI ст. Проаналізовано становлення та розвиток дипломатичних та династичних контактів між Королівством Польським та Священною Римською імперією. Виокремленні характерні риси у відносинах двох монархій. Розглянуто спільне та особливе у розвитку двох держав у зазначений період. Продемонстрована багатозаровість і неоднозначність дипломатії та багатоманітність зв'язків між династіями Ягеллонів та Габсбургів у другій половині XV – першій половині XVI ст.

Ключові слова: Королівство Польща, Священна Римська імперія, Ягеллони, Габсбурги, міжнародні відносини.

Для Європи період раннього нового часу певною мірою став визначним. У XVI ст. відбувся процес виникнення та становлення міжнародних відносин як інституту та системи сталих зв'язків між країнами. Кожна держава ставала учасником цього нового явища, визначаючи в ньому своє місце, роль і специфіку взаємовідносин з іншими елементами системи.

Об'єктом дослідження в поданій роботі є Польща, зокрема, процес включення країни до системи міжнародних відносин раннього нового часу.

У другій половині XV – першій половині XVI ст. Польща була однією з найбільших країн на теренах Європи. В своїх географічних рамках вона межувала з рядом держав, наймогутнішою серед яких на Заході була Священна Римська імперія. Напрями імперської політики визначались у цей час належністю корони династії Габсбургів. Ця обставина стала важливим фактором розвитку міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі та обумовила характер зовнішньої політики Королівства Польського раннього нового часу. Сусідство Польщі та імперії Габсбургів призвело до формування складної системи взаємодії двох держав, яка поєднувала протистояння та союзницькі відносини в умовах тотальності інтересів у сфері зовнішньої політики.

На сьогодні в історіографії висвітлено ряд питань, пов'язаних з політикою Польщі в рамках міжнародних відносин раннього нового часу. Найвні дослідження з окресленої проблематики умовно можна поділити на

два напрями. Перший займається розробкою та вивченням історії зовнішньополітичної діяльності Польщі в XVI ст., розглядаючи її в контексті загальноєвропейських відносин. Окремі аспекти процесу взаємодії Польщі та монархії Габсбургів розглядаються як у роботах сучасних істориків (П. Вандича, Н. Девіса, Ф. Дворніка), так і в авторитетних дослідженнях минулих десятиліть XX ст. (З. Войцеховського, О. Галецького, Ю. Івоніна, С. Сказкіна тощо).

У рамках другого напрямку проводяться дослідження, присвячені відносинам Польщі з окремими країнами, насамперед східноєвропейського регіону. Науковці зосереджують увагу переважно на розробці питання взаємовідносин Королівства Польського з Московською державою та Османською імперією у кінці XV – XVI ст. Особливо варто відзначити роботи польських істориків: М. Богуки, М. Біскупа, А. Вицанського, А. Пжибоса та інших. У російській історіографії вказаній тематиці присвячені роботи О. Гурки, І. Домбровського, А. Божемського, А. Левицького, Б. Флорі тощо. В Україні протягом останніх десяти років було захищено ряд дисертацій з питань польсько-московських і польсько-османських відносин: Л. Аржакова, Т. Григор'єв, К. Кочегаров, В. Крот, В. Пилипенко та інші.

Ми можемо зробити висновок, що обидва напрями розглядають історію польської зовнішньополітичної діяльності в контексті інтересів Королівства на Сході, а дослідження західного вектора відзначається епізодичністю, що й обумовлює актуальність та новизну цієї розвідки.

Метою статті є спроба проаналізувати й узагальнити матеріал, присвячений міжнародній політиці Польщі в рамках західноєвропейського напрямку через призму зв'язків Корони з безпосередніми сусідами Габсбургами у другій половині XV – першій половині XVI ст.

У загальних дослідженнях авторитетних науковців з історії Європи визначається певна спільність тенденцій розвитку країн раннього нового часу, яка пояснює подібність процесів у Королівстві Польському та Священній Римській імперії й обумовило їх подальше майбутнє.

Для Європи XVI ст. стало періодом розквіту абсолютистських тенденцій. Польща, як і імперія Габсбургів, прагнула реалізувати модель абсолютної монархії, але в середині країни точилася боротьба навколо самого способу реалізації цієї моделі та навколо бачення порядку управління державою. Відповідно, в кожній європейській країні вирішення даного питання почало залежати не лише від внутрішніх, але й від зовнішніх факторів. Для Польщі одним з таких факторів став розвиток відносин із Габсбургами.

Поширення Реформації у XVI ст. актуалізувало питання політичної ролі церкви в кожній європейській державі. Саме католицька церква посіла особливе місце в суспільному та політичному житті Польщі та Священної Римської імперії. Під її впливом утворився міцний зв'язок між монархіями та папським престолом, без розгляду якого неможливо простежити розвиток Королівства та Імперії у площині міжнародних відносин.

Особливістю розвитку європейських країн XVI ст. був процес вироблення державної ідеології. Не стали виключенням Королівство Польське та Священна Римська імперія. Вироблення ідеологічної концепції створювало міцне підґрунтя для подальшого визначення місця країни у світі, її ролі в європейській політиці та обумовлювало розвиток держави та її цілі в міжнародній сфері. Такі російські дослідники, як Ю. Івонін і М. Лескінен, які вивчали ідеологічний аспект монархій Габсбургів та Ягеллонів, зазначають, що наріжним каменем бачення династіями свого місця у світовій політиці була яскраво виражена християнська місіонерська ідея [1, с. 153; 2 с. 172]. Кожна з цих держав виробила свій варіант цієї ідеї відповідно до потреб та умов розвитку політичної системи. Християнська місіонерська концепція стала основою державної ідеології Польщі та Священної Римської імперії, підкріплюючи мрії Габсбургів про всесвітню монархію та створюючи підґрунтя для появи ідеології «сарматизму» Речі Посполитої. Звертаючись до досліджень польського історика А. Камінського, ми можемо побачити, що Королівство, а із середини XVI ст. – Річ Посполита, уособлювали себе з лицарем святого престолу. В середині самої держави формувался образ захисника Європи, форпосту на її кордонах від мусульманської Османської імперії, яка з XV ст. стала реальною загрозою для всього Західного світу [3, с. 29]. Лицарська ідея, образ найправовірнішої монархії, за визначенням російського дослідника Ю. Івоніна, характерна й для габсбурзької династії [4, с. 97].

Спільність кордонів Королівства Польського та Священної Римської імперії у період другої половини XV – першої половини XVI ст. стала основою розширення та урізноманітнення контактів, породжуючи співпрацю та протистояння одночасно, що призвело до ускладнення відносин у рамках становлення зовнішньої політики двох держав.

Для Західної Європи кінця XV – початку XVI ст. важливу роль у міжнародній політиці відігравали династичні зв'язки. Деякі дослідники підкреслюють, що шлюбні союзи були частиною феодальної середньовічної традиції [5, с. 170]. У вказаний період вони слугували суттєвим фактором розвитку європейської політики та дипломатії. За оцінками істориків, у кінці XV – на початку XVI ст. шлюбна дипломатія досягла піку свого розвитку [6, с. 298]. Вона стала невід'ємною складовою укладення і підтвердження союзів, договорів та територіальних претензій, окреслюючи вектори міжнародних відносин.

Не стали виключенням Польща та Священна Римська імперія, в яких династичні відносини характеризувалися складними переплетіннями. З одного боку шлюбні зв'язки між династіями підсилювалися політикою Габсбургів, яка, за оцінками дослідників, втілювалась у відомому гаслі імператорського дому: «Нехай інші воюють, а ти щаслива Австрії вінчайся» [7, с. 86]. З іншого боку Ягеллони теж використовували династичний фактор як важіль розвитку держави, одним з яскравих прикладів чого може бути укладення Кревської унії ще у період XIV ст.

Традиція династичних шлюбів між представниками дому Габсбургів та Ягеллонів сягає середини XV ст., коли був укладений ряд династичних союзів, які надовго визначили польсько-імперські відносини.

Перший династичний шлюб між Ягеллонами та Габсбургами датується 1454 р., коли король Польщі Казимир IV Великий одружився на Єлизаветі Габсбург, доньці імператора Фрідріха III. В історіографії Єлизавети відома під іменем «матері Ягеллонів» і була зразковою польською королевою [8, с.12]. У доньки імператора та Казимира IV було дванадцятьох дітей [8, с.12]. Четверо синів польського короля займали трон тієї чи іншої країни в Центрально-Східній Європі, утверджуючи, таким чином, вплив ягеллонської династії в регіоні. Старший, Владислав, став королем Чехії та Угорщини (1471, 1490 – 1506 рр.). Польську корону й титул Великого князя Литовського по черзі успадковували Ян Ольбрахт (1492 – 1501 рр.), Олександр (1501 – 1506 рр.), Сигізмунд (1506 – 1548 рр.).

Два сини Єлизавети та Казимира IV зробили духовну кар'єру. Перший, Казимир, став святим покровителем Великого князівства Литовського; другий, Фрідріх, – єпископом Краківським, архієпископом Гнєзинським і кардиналом [8, с.12].

Від шлюбу польського короля та доньки імператора Фрідріха III на світ з'явилися шестеро дівчаток, дві з яких померли, а чотири стали дружинами курфюрстів Баварських, Саксонських, Брандербургських, що забезпечило зв'язок Польщі з німецькими територіальними князями [8, с.12].

Результатом цих шлюбних союзів для Польщі стала зав'язаність Ягеллонів на питаннях наслідування королівської влади в Угорщині та Чехії, відносин Габсбургів з німецькими князями, що поєднувалось з регіональними та загальноєвропейськими процесами і, як наслідок, породжувало суперництво між Королівством та Імперією у першій половині XVI ст.

Переплетіння зовнішньополітичних інтересів і династичних претензій між Габсбургами та Ягеллонами у Центрально-Східній Європі знайшло своє відображення у події датованій 1515 р., яка поки що не знайшла належної оцінки та висвітлення в історіографії. Це переговори між представниками династій Ягеллонів і Габсбургів: королем Польщі Сигізмундом I, королем Чехії та Угорщини Владиславом II та імператором Максиміліаном I, які пройшли у замку Траутмансдорф біля Відня з 22 по 28 липня 1515 р. Ця подія, за оцінками істориків, отримала образну назву – Перший Віденський конгрес, порівнюючи з XIX ст., коли був проведений ще один конгрес у Відні, метою якого було врегулювання питання визначення європейських кордонів після розгрому наполеонівської Франції.

Результатом роботи конгресу став договір 1515 р., згідно з яким імператорська династія наслідувала корони Чехії та Угорщини за умови смерті без спадкоємців Людовика Ягеллона, і, навпаки, якщо Фердинанд Габсбург помирав, не залишивши після себе нащадків, то землі мали відійти династії Ягеллонів [9, с.8]. Окрім того, Віденська угода проголошувала: «...щирі і непорушні згоду, приязнь, єдність і взаєморозуміння, перемир'я вічне й нерозривне», що було запорукою «взаємної допомоги й оборони проти будь-яких супротивників, а особливо проти невірних і на згубу майбутнім ворогам» [9, с.8]. Фактично, угода 1515 р. започаткувала оборонний союз не тільки проти турецької загрози, але й в умовах Італійських війн для Габсбургів та конфліктів Ягеллонів з Москвою забезпечувала кордони держав-учасниць союзу та слугувала гарантією взаємної підтримки у разі нападу на одну з них.

Згідно з традиціями XVI ст. положення Першого Віденського конгресу були закріплені шлюбними союзами. Людовик та Анна Ягеллони, діти угорського короля Владислава II (Уласло II), у 1515 р. одружились з представниками імператорського дому. Людовик взяв шлюб з Марією Австрійською, а Анна стала дружиною Фердинанда Габсбурга, майбутнього імператора Священної Римської імперії [9, с.7].

Династичний договір Першого Віденського конгресу проголошував дружній характер відносин і подальшу підтримку на міжнародній арені один одного двома великими державами Центрально-Східної Європи, визначав порядок престолонаслідування в Чехії та Угорщині. Віденська угода не тільки заснувала союзний блок двох наймогутніших держав, але й створила ілюзію стабільності, бо саме у Відні були закладені підвалини майбутнього конфлікту між Ягеллонами та Габсбургами. Кожна з династій будувала великі амбітні плани на теренах Центрально-Східної Європи й прагнула реалізувати їх у наступний період.

У короткостроковій перспективі Перший Віденський конгрес забезпечив взаємну підтримку монархії у рамках домовленостей 1515 р., що дозволило до 1526 р. утримувати певну рівновагу сил в регіоні. Деякі історики зазначають, що Віденський конгрес став відправною точкою початку панування Габсбургів у Центрально-Східній Європі [10, с.387]. За їх оцінкою рішення 1515 р. були підтвердженням добровільної відмови Ягеллонів від намірів бути провідною силою в регіоні на користь імператорського дому [10, с.387]. Така точка зору потребує додаткового аналізу. Говорити про послаблення польської династії на користь Габсбургів у перші десятиріччя XVI ст. недоцільно, беручи до уваги те, що Ягеллони вважали умови Першого Віденського конгресу засобом притягнення імператорського дому на свій бік у міжнародній політиці, а династичні перипетії далекосяжними та фактично нездійсненими. Ягеллони не розраховували й не могла передбачити завчасної смерті без спадкоємців представників угорської гілки династії. Саме тому Королівство Польське сприймало рішення Першого Віденського конгресу як тимчасову поступку для вирішення нагальних проблем, що не матиме для Ягеллонів жодних серйозних наслідків. Це стало основою для подальшого протистояння з Габсбургами після 1526 р.

Першим кроком у напрямку реалізації віденських рішень стала підтримка імператором Максиміліаном I Сигізмунда I Старого у бажанні одружитись на заможній спадкоємиці міланського герцога Боні Сфорці [11, 124]. Листи імператора до польського двору засвідчують, що саме Максиміліан I був ініціатором та посередником укладення шлюбу, який заключили польський король та італійська принцеса у 1518 р. [11, с.124]. Цей союз мав значні фінансові вигоди, завдяки щедрому приданому міланської герцогині королівська казна поповнилась на суму 50 000 дукатів золотом [8, с.101]. До того ж, шлюб Сигізмунда I з Боною Сфорцою сприяв і створенню нових союзів та просуванню зовнішньополітичних інтересів держави Ягеллонів за межі регіону Центрально-Східної Європи.

Бона Сфорца відіграла значну роль в історії польської держави першої половини XVI ст. Амбітна королева мріяла про сильну династію Ягеллонів, яка б панувала на всій території Центрально-Східної Європи. Маючи значний вплив на свого чоловіка Сигізмунда I, Бона Сфорца намагалась конструювати політику Польщі в рамках династичних інтересів.

Окрім того, рішення Віденського конгресу дають можливість зрозуміти позиції Габсбургів у конфлікті між Польщею та Тевтонським орденом.

Королівство Польське на початку XVI ст. вступило в завершальну фазу протистояння з могутнім Тевтонським орденом – своїм північним сусідом. Боротьба з орденською державою становила головний вектор зовнішньої політики Королівства у XIV та XV ст. Після перемоги польсько-литовського війська над тевтонськими лицарями при Грюнвальді у 1410 р. розпочався занепад держави хрестоносців. Незважаючи на підписання між державами двох Торунських мирних договорів, лицарі папського престолу не бажали виконувати умов трактатів та продовжували становити загрозу для Королівства Польського.

Ватикан протягом усього періоду польсько-тевтонського протистояння з XIV ст. по перші десятиріччя XVI ст. не виробив однозначної позиції. З одного боку орденська держава була форпостом папського престолу на Сході та знаряддям поширення впливу католицької церкви, а з іншого – орден був досить самостійним і не бажав коритись Ватикану. Саме тому існування Королівства Польського, яке послаблювало тевтонських лицарів, дозволяло тримати Великого магістра ордену в рамках політики римської курії. Через це різні папи періодично змінювали своє ставлення до конфлікту й до його сторін відповідно до нагальних потреб Апостольського престолу.

Позиція династії Габсбургів мала велике значення впродовж всього періоду польсько-тевтонського протистояння.

Після смерті Максиміліана I у 1519 р., який мав свої плани на Тевтонський орден, імперський престол став вакантним і, за традицією, розпочалися вибори нового правителя, долю якого вирішувало голосування семи німецьких курфюрстів, зокрема короля Чехії. Основними претендентами на імперський престол були король Франції Франциск I Валуа та король Іспанії Карл I Габсбург – онук Максиміліана I. Фактично на момент виборів голоси курфюрстів розділилися, чим пояснюється безліч підкупів німецьких князів обома претендентами [4, с.32-33]. Вирішальну роль мала позиція короля Чехії [4, с.32-33].

Чеська корона у цей час належала малолітньому синові Владислава II Людовика II, який був небожем польського короля. Останній виступав опікуном Людовика II після смерті свого брата у 1516 р. і мав право голосу від імені короля Чехії в Рейхстазі. У 1519 р. розпочалося активне листування польського двору з Франциском I та Карлом I. Кожен із претендентів намагався схилити Сигізмунда I на свій бік. Франциск I пропонував грошову винагороду та закріплення польської династії в Чехії в обмін на підтримку своєї кандидатури на імператорських виборах [4, с.32]. У свою чергу Карл I запропонував Сигізмунду I у разі обрання його імператором підтримку Польщі в боротьбі з Пруссією. Це стало основною умовою того, що Сигізмунд Ягеллон від імені короля Чехії віддав свій голос на користь Габсбурга, а не французького короля Франциска I на виборах 1519 р. [4, с.33].

Новий етап у боротьбі Польщі проти Тевтонського ордену припадає на 1519-1521 рр., який закінчився чотирьохрічним перемир'ям та підписанням Краківського мирного договору в 1525 р. Польща бажала секуляризації орденської держави та встановлення своєї влади на її території. У цей період вирішальну роль відіграло сприяння Габсбургів політиці Ягеллонів. Карл V, який став наступником Максиміліана I на імператорському троні у 1520 р. завдяки підтримці польського короля згідно з попередніми домовленостями 1519 р. став на бік Сигізмунда Старого. Імператор у цьому конфлікті представляв інтереси польського короля в європейській політиці під час мирних переговорів з Тевтонським орденом і Ватиканом. Важливим був і той факт, що Карл V під час війни 1519-1521 рр. не надав необхідної військової допомоги Великому магістрові проти Польщі, що значно послабило позиції хрестоносців і стало однією з причин їх поразки. Під тиском новообраного імператора у 1525 р. Великий магістр Альбрехт Бранденбург-Ансбах, герцог Пруссії, за рішенням Краківського миру склав васальну присягу польському королю.

Таким чином, Карл V виконав передвиборчу обіцянку та сприяв секуляризації орденської держави, надавши Польщі бажану підтримку. В цій ситуації рішення Першого Віденського конгресу мали істотне значення. Вони стали основою польсько-габсбурзького зближення та забезпечили проягеллонським діям імператора офіційне підґрунтя в очах світової спільноти.

У двадцять роки XVI ст. протиріччя між Ягеллонами та Габсбургами ще більше поглиблюються. Поштовхом для цього стають події 1526 р., коли у битві проти Османської імперії під Мохачем загинув молодий король Чехії та Угорщини Людовик II, не залишивши після себе нащадків. Таким чином, два королівські престолу стали вакантними, але згідно з рішеннями Першого Віденського конгресу вони мали відійти династії Габсбургів. У цій ситуації Ягеллони не збиралися поступатись коронами Чехії та Угорщини, що і спровокувало конфлікт.

У Польщі на початку XVI ст. існувала впливова прогабсбурзька партія при дворі Сигізмунда I. Її очолювали коронний канцлер Шидловський та підканцлер Томицький, але на момент смерті Людовика II обидва могутні прихильники імперської політики в Польщі померли, залишивши, таким чином, прогабсбурзьку партію без авторитетного керівництва. Ця обставина значно полегшила Боні Сфорці, яка від самого початку свого правління вороже ставилась до імператорської династії, розгортання антигабсбурзьких настроїв при польському дворі. Королева Бона змогла переконати Сигізмунда I в доцільності боротьби за чеську й угорську корони та за свої позиції в регіоні.

До того ж, обставини склались доволі сприятливо для включення Королівства Польського в боротьбу за угорську та чеську спадщину. Так, незважаючи на коронацію Фердинанда Габсбурга, рідного брата

імператора Карла V та ерцгерцога Австрії, в Угорщині антигабсбурзька коаліція обрала у 1526 р., так званого народного короля Яноша Запольяї – представника місцевої аристократії. Він успішно протистояв наступу Габсбургів завдяки співпраці з Османською імперією. Розпочалась війна, яка в результаті розколола країну на дві частини. Фактично в Угорщині до 1540 р. одночасно було два королі.

Сигізмунд I у 1539 р. під впливом королеви Бони видав заміж свою доньку Ізабеллу за Яноша Запольяї, сподіваючись тим самим закріпити вплив династії на угорських землях у разі перемоги антигабсбурзької коаліції. Однак Запольяї у 1540 р. помер, і Угорщина була поділена на дві частини між Габсбургами та Османською імперією, що призвело до остаточного краху династичних планів Ягеллонів та назавжди закріпило домінування австрійської монархії в регіоні.

Однією з вагомих причин провалу угорських династичних планів Сигізмунда I стала загроза створення антипольського союзу між австрійськими Габсбургами та московською державою. В умовах зближення Польщі з Яношем Запольяї та Османською імперією австрійський ерцгерцог Фердинанд Габсбург, побоюючись втратити Угорщину, розпочав у 1541 р. переговори з Москвою щодо колективних дій проти Польського Королівства. Загроза укладення подібного союзу та можливість війни на два фронти стали причиною того, що Сигізмунд I у 1543 р. прийняв пропозицію Фердинанда. Майбутній імператор зобов'язувався припинити московські контакти та не підтримувати ворогів польської корони. В обмін на це Сигізмунд I відмовлявся визнавати нащадка Яноша Запольяї, свого онука, законним угорським королем. Польський монарх зобов'язувався не підтримувати антигабсбурзькі настрої як в Угорщині та Чехії, так і в Польщі [12, с.317]. Того ж року згода між двома монархами була закріплена династичним шлюбом між сином польського короля Сигізмундом Августом та донькою Фердинанда Єлизаветою Австрійською [12, с.317].

Зі смертю польського короля Сигізмунда I у 1548 р. та початком самостійного правління його сина Сигізмунда II Августа польсько-габсбурзькі відносини набули нового змісту.

Ми можемо зробити висновок, що польсько-габсбурзькі відносини другої половини XV – першої половини XVI ст. носили досить складний та неоднозначний характер. Безпосереднє сусідство та спільність зовнішньополітичних цілей зумовили появу дох конкуруючих державних суб'єктів на теренах Центрально-Східної Європи – імперії Габсбургів та Королівства Польського. Незважаючи, на перший погляд, на дружній характер відносин між двома династіями, всі їх рішення були спрямовані на послаблення супротивника й відстоювання в далекосяжній перспективі власної ролі лідера в регіоні.

З 1454 р. по 1515 р. відбувалось зближення двох монархій шляхом укладення ряду династичних союзів, налагодження сталих зв'язків між Габсбургами та Ягеллонами. Цей період являв собою неоднозначне явище, заклавши підвалини для майбутнього протистояння за рахунок складного династичного переплетення та територіальних претензій.

Кульмінацією в розвитку польсько-габсбурзьких відносин став 1515 р. – час проведення Першого Віденського конгресу, результатом роботи якого було визначення статусу «quo» в регіоні та вироблення системи домовленостей навколо династичної спадщини Угорщини та Чехії. Незважаючи на взаємну підтримку на міжнародній арені, кожна з монархій мала свої інтереси та далекосяжні плани в умовах, коли кожен з учасників віденської угоди використовував шанс посилення своєї політичної ваги. Відносини між двома монархіями нагадували партію в шахи, яка розвивалась в рамках віденських домовленостей до 1526 р. і використовувалась як Габсбургами у 1519 р. на виборах імператора, так і Ягеллонами для визнання умов Торунського миру.

Смерть у 1526 р. останнього угорського короля Людовика II з династії Ягеллонів стала рубіжною подією для обох монархій і початком їх протистояння. Ключовим моментом стала боротьба за корони Угорщини та Чехії. Габсбурги прагнули посилити власну роль у регіоні, тоді як Польща не бажала здавати позиції та намагалася зберегти свій вплив в Центрально-Східній Європі. Таким чином, це була боротьба за домінування та визнання провідної сили серед центральноєвропейських держав, яка носила характер дипломатичних інтриг.

Водночас, у першій половині XVI ст. Польща завдяки зв'язкам зі Священною Римською імперією була включена у відносини з іншими західноєвропейськими країнами, зокрема Францією, Англією, італійськими містами-державами тощо.

Джерела та література

1. Ивонин Ю.Е. Политика Габсбургов в Юго-Восточной Европе в XVI – XVIII вв. / Ю.Е. Ивонин // Славяне и их соседи. Средние века – раннее новое время. — М. : Наука, 1999. — Вып. 9. — С.152-167.
2. Лескинен М.В. Мифы и образы сарматизма. Истоки национальной идеологии Речи Посполитой / М.В. Лескинен. — М. : Ин-т славяноведения РАН, 2002. — 178 с.
3. Камінський С.А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505-1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / С.А. Камінський // пер. з пол. Я. Стріхи. — К. : Наш час, 2011. — 263 с.
4. Ивонин Ю.Е. У истоков европейской дипломатии нового времени / Ю.Е. Ивонин. — Мн. : Изд-во «Университетское», 1984. — 160 с.
5. Попов Н.В. Династические браки и «брачная дипломатия» в Центральной и Восточной Европе / Н.В. Попов // Новая и новейшая история. — 2000. — № 2. — С. 170-179.
6. Ціватий В. Інституційні процеси європейської зовнішньої політики та дипломатії першої чверті XVI ст.: історико-політологічний аналіз / В. Ціватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Зовнішня політика та дипломатія: історичні традиції, сучасні реалії, перспективи. — К. : Вид. дім «ДЕМІД», 2003. — Вип. 9. — С. 293-308.
7. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. — К. : Критика, 2004. — 462 с.
8. Golebiowski E. Zygmunt August. Zywoť ostatniego z Jagiellonow / E. Golebiowski. — Krakow : Czytelnik, 1968. — 488 s.

9. Cuspinianus J. Diarum de Congressu Maximiliani et trium regum. / J. Cuspinianus // Pocięcha W. Polityka mocarstw europejskich w okresie 1492-1555. — Krakow : Druk. W.L. Anczyca i spolki w Krakowie, 1923. — 32 s.
10. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік. — К. : Дух і Літера, 2000. — 528 с.
11. Wojciechowski Z. Zygmunt Stary (1506-1548) / Z. Wojciechowski. — W. : PIW, 1979. — 432 s.
12. Reddway W.F. The Cambridge History of Poland. From the Origins to Sobieski (to 1696) / W.F. Reddway, J.H. Penson. O. Halecki. — NY : Octagon books, 1971. — 607 s.

Звягина А. М. Польско-габсбургские отношения во второй половине XV – первой половине XVI ст.

Целью этой статьи является рассмотрение польско-габсбургских отношений и их специфики во второй половине XV – первой половине XVI ст. Проанализировано становление и развитие дипломатических и династических контактов между Королевством Польским и Священной Римской империей. Выделены характерные особенности в отношениях двух монархий в указанный период. Продемонстрирована многослойность и неоднозначность дипломатии, многообразие связей между династиями Ягеллонов и Габсбургов во второй половине XV – первой половине XVI ст.

Ключевые слова: Королевство Польша, Священная Римская империя, Ягеллоны, Габсбурги, международные отношения.

Zvyagina O. M. Relations between Poland and Habsburgs in the second half of the XV – the first half of the XVI century

The purpose of this article is to examine the specificity of international relations between Kingdom of Poland and Holy Roman Empire in the second half of the XV – the first half of the XVI century. The main goal of this research is analyze of formation and development of the dynastic and diplomatic contacts between Habsburgs and Jagiellons. This article aims to show the ambiguity of the Polish foreign policy against the European background in the period of second half of the XV – the first half of the XVI century.

Keywords: Kingdom of Poland, the Holy Roman Empire, the Jagiellonians, the Habsburgs, international relations.

Анка Елизабета Татай

ПОХОД НАПОЛЕОНА НА РОССИЮ В ИЛЛЮСТРАЦИЯХ К РУМЫНСКИМ КНИГАМ, ИЗДАНЫМ В ВЕНГРИИ (1814–1815)

Поход Наполеона на Россию, завершившийся катастрофическим отступлением французской армии и ее последующим крахом, произвел глубокое впечатление на современников. Теперь уже не только деяния прославленного французского императора, но и победа над ним русских войск широко обсуждались в разных странах, находились в центре общественного внимания.

Университетская типография в венгерском городе Буда на берегу Дуная была в начале XIX в. важным центром румынского книгоиздания. Во втором десятилетии века здесь появилось немало печатных изданий на румынском языке, некоторые из них были иллюстрированы гравюрами, как правило, выполненными на металле. Широкое распространение и большая популярность этой печатной продукции в землях, где проживали румыны, объяснялась еще и тем, что в это время не было ни одной газеты и ни одного журнала на румынском языке, которые бы систематически информировали публику о событиях, происходивших в мире. Такие сведения можно было почерпнуть разве что из изданий, выходивших на немецком языке. Таким образом, румынское общественное мнение в связи с наполеоновскими войнами в немалой мере формировалось изданиями, выходившими в Буде [1, p.140].

Румынская секция университетской типографии Буды переживала в этот период настоящий расцвет. Изучение «Старой румынской библиографии» [2] позволяет выявить шесть изданных в 1814-1815 гг. под редакцией Петру Майора книг и брошюр, отражавших наполеоновские войны:

1. Военные приключения французов и их возвращение из Москвы, 1814. 104 стр. [3];
2. Краткое описание взятия Парижа и других событий, 1814. 16 стр. [4];
3. Грустные истории крепости Дрезден со времён разрушения моста и до защиты крепости, 1814. 24 стр. [5];
4. Наполеон Бонапарт, кем он был и кем остался, 1815. 40 стр. [6];
5. Александр I. Император всея Руси (автор И.Д.Ф. Румпф), 1815. 104 стр. [7];
6. Достойная упоминания победа нашего времени или пирамида из орудий, возведенная в Московском Кремле, 1815. 16 стр. [8]

Согласно новейшим библиографиям, эти книги, как правило, являлись переводами современных немецкоязычных изданий, выходивших в разных городах и в разных государственных образованиях в условиях политической раздробленности тогдашних немецких земель [9]. В вышеназванных изданиях не содержалось положительных отзывов в адрес Франции и ее императора [1, p.140]. И это понятно, ведь издания будайской типографии выходили с санкции австрийских властей, а Австрия находилась в состоянии войны с Францией. К тому же румынские интеллектуалы того времени, как правило, не принимали идеалов французской революции и отрицательно оценивали её последствия, хотя но ни в коем случае не отвергали французскую культуру [1, p.139], примером чему являлись многочисленные переводы